

Title: Culturele Veranderingen in Nederland 1978

P 0739

**Steinmetz Archive
documentation set**

version 1.0

Netherlands Institute for Scientific Information Services

**Joan Muyskenweg 25
1096 CJ Amsterdam**

**P.O. Box 95 110
1090 HC Amsterdam**

**T +31 (0)20 462 8628
F +31 (0)20 668 5079
E info@niwi.knaw.nl**

Inhoudsopage

Questionnaire

Sociaal en Cultureel rapport 1976 - hoofdstuk 14: Onderzoeksmethode

P0739

STEINMETZARCHIEF

O 6985

N.V. v/h Nederlandse
Stichting voor Statistiek
Bij Omnibus 7802

OPVATTINGEN
Bijlagen: selectiekrt, krt 1/5

DEZE VRAGEN STELLEN AAN DE JONGST AANWEZIGE MAN/VROUW VAN 16 JR. OF OUDER

A Enq.: VUL IN: MIJN VERJAARDAG VALT OP: ----- e (DE DATUM VAN DE DAG)
HET VOLGNUMMER VAN DIT GESPREK IS ----- TEL OP

B Enq.: NEEM NU UW SELECTIEKAART EN STREEP HIER EERST DE LETTER VAN DEZE KRT.

A . . . B . . .

C Enq.: BEPAAL NU AAN DE HAND VAN UW SELECTIEKAART OF U EEN MAN OF EEN VROUW MOET ONDERVRAGEN.
STREEP HIER AAN WIE U ZOU MOETEN ONDERVRAGEN. Dit gesprek moet u voeren met:

de jongst aanwezige vrouw van 16 jaar of ouder . . . de jongst aanwezige man van 16 jaar of ouder . . .

D Enq.: STREEP: DIT GESPREK KAN:

wel gevoerd worden . . . niet gevoerd worden, omdat:
er geen man/vrouw van 16 jr. of ouder in dit gezin . . . er geen man/vrouw van 16 jr. of ouder thuis is . . . man/vrouw van 16 jr. of ouder weigert . . .

ENQ. : DOOR NAAR VRAAG 25

E GESLACHT O.P. LEEFTIJD O.P. *VAR001* → *staac exact op de band.*

man	vrouw	16-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	
.	
<i>VAR001</i>		45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-75	76 jaar of ouder . . .
		ENQ.: DOOR NAAR VRAAG 25

01 Ik wil u nu een paar vragen stellen over iemands rechten in deze tijd. Enq. GEEF KAART 1. Wilt u mij dan steeds met behulp van deze kaart antwoorden?

a. Vindt u dat iedereen er recht op heeft, er ook in deze tijd niet financieel op achteruit te gaan?

ja . . . ja, onder bepaalde voorwaarden . . . neen . . . weet niet . . . *VAR171*

b. Vindt u dat iedereen er recht op heeft werk te hebben waarin hij of zij zich kan ontplooiën?

ja . . . ja, onder bepaalde voorwaarden . . . neen . . . weet niet . . . *VAR172*

c. Vindt u dat iedereen er recht op heeft zoveel onderwijs te volgen als men wil?

ja . . . ja, onder bepaalde voorwaarden . . . neen . . . weet niet . . . *VAR173*

d. Vindt u dat iedereen er recht op heeft comfortabel te wonen?

ja . . . ja, onder bepaalde voorwaarden . . . neen . . . weet niet . . . *VAR174*

02 Ik zou u nu graag wat willen vragen over de sociale voorzieningen. Ik noem u een paar sociale voorzieningen. Zoudt u mij voor elk hiervan willen zeggen of deze volgens u op dit moment te hoog, voldoende of onvoldoende is.

Enq.: LEES SOCIALE VOORZIENINGEN
EEN VOOR EEN OP

Enq.: LEES SOCIALE VOORZIENINGEN EEN VOOR EEN OP						Te hoog	Vol- doende	Onvol- doende	Weet niet		
- De Ziektewet VAR154A						18.4.	.
- De Algemene Ouderdomswet (AOW) VAR154						14.7.	.
- De Algemene Bijstandswet VAR155						36.7.	.
- De Werkloosheidswet (WW) VAR156						23.1.	.
- De Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW) VAR157						37.4.	.
- De Wet Arbeidsongeschiktheid (WAO) VAR157A						26.3.	.
- Het Ziekenfonds VAR158						21.6.	.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	a	
.	
1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23

Enq.no.

Volgno. gesprek

O 6985-1

- 03 Zoals u weet wordt er de laatste tijd gesproken over het misbruik dat van de sociale voorzieningen zou worden gemaakt. Wilt u van elk van de sociale wetten die ik u noem eens zeggen of er volgens u veel, weinig of geen misbruik van wordt gemaakt?

Enq.: LEES SOCIALE WETTEN
EEN VOOR EEN OP

	veel mis- bruik	weinig mis- bruik	geen mis- bruik	weet niet
- De Ziektewet VAR159A12.2.
- De Algemene Ouderdomswet (AOW) VAR15911.1.
- De Algemene Bijstandswet VAR16017.1.
- De Werkloosheidswet (WW) VAR16110.8.
- De Algemene Weduwen- en Wezenwet (AWW) VAR16218.8.
- De Wet Arbeidsongeschiktheid (WAO) VAR162A14.4.
- Het Ziekenfonds VAR16326.1.

- 04 Hier volgen een aantal vragen over maatregelen die de overheid zou kunnen nemen. Enq.: GEEF KAART 2.
Wilt u aan de hand van deze kaart aangeven in hoeverre u het met elk van deze maatregelen eens bent? Noemt u maar steeds het cijfer wat voor uw antwoord staat.

Enq.: EEN VOOR EEN OPLEZEN	1	2	3	4	5	geen mening	
- De overheid moet voldoende voorzieningen in het leven roepen voor al die kinderen, die thuis geen geschikte gelegenheid hebben om hun huiswerk te maken	VAR100
- De overheid moet veel meer studiebeurzen beschikbaar stellen voor kinderen uit minder draagkrachtige milieus	VAR101
- De overheid moet veel meer geld uitgeven voor het bouwen van goede en goedkope woningen	VAR103
- De overheid moet het minimumloon veel sterker laten stijgen dan de andere lonen	VAR105
- De overheid moet het onderwijs tot het 18e jr. geheel gratis laten zijn	VAR107
- De overheid moet ingrijpende maatregelen nemen om de milieuverontreiniging beter te bestrijden	VAR109
- De overheid moet leerplicht tot het 18e jaar invoeren	VAR121
- De overheid moet de subsidies aan de kunst uitbreiden	VAR122
- De overheid moet meer goedkope crèches bouwen, waar werkende moeders overdag hun kinderen kunnen laten verblijven	VAR124

Ik wil u ook nog graag wat vragen over mogelijke maatregelen bij verliesgevende bedrijven.
Het komt wel eens voor dat ondernemingen geen winst maken, maar verlies lijden. Welke van de volgende maatregelen vindt u verantwoord om verliezen te beperken en een onderneming zo mogelijk weer winstgevend te maken, zodat de zaak kan blijven bestaan?

- a. Vindt u het verantwoord om personeel te ontslaan voor wie er geen werk meer is?

wel verantwoord . . niet verantwoord . . geen mening

.14.7. **VAR137**

- b. Vindt u het verantwoord om de directeurs te ontslaan en een nieuwe directie te benoemen?

wel verantwoord . . niet verantwoord . . geen mening

.24.5. **VAR138**

- c. Vindt u het verantwoord om lonen en salarissen te verlagen?

wel verantwoord . . niet verantwoord . . geen mening

.12.1. **VAR139**

- d. Vindt u het verantwoord dat de overheid tijdelijk bijspringt met subsidies en andere maatregelen?

wel verantwoord . . niet verantwoord . . geen mening

.9.1. **VAR140**

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		b
.
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24

- 06 Vindt u het wel of niet bezwaarlijk als in een gezin met schoolgaande kinderen de vrouw naast haar huishouding een werkkring heeft of vindt u dit juist aan te bevelen?

wel bezwaarlijk . . . niet bezwaarlijk . . . juist aan te bevelen . . . geen mening . . . **VAR 55**

- 07 Veronderstel dat er twee werknemers zijn, die op één punt verschillen, maar overigens op alle andere punten gelijk zijn. Als een van hen ontslagen moet worden omdat het bedrijf slecht gaat, wie zou dat volgens u dan moeten zijn?

Enq.: LEES TELKENS TWEE GROEPEN
OP EN ZET STEEDS EEN STREEP

	NOEMT		mag geen verschil maken	weet niet
	1	2		
werknemer met gezin - ongehuwde werknemer (1) (2)
buitenlander (1) - nederlander (2)
man (1) - vrouw (2)
surinamer (1) - nederlander (2)
jongere (1) - oudere (2)
blanke (1) - iemand met andere huids- kleur (2)

VAR 728 A

VAR 728 B

VAR 728 C

VAR 728 D

VAR 728 E

VAR 728 F

- 08 Veronderstel nu weer eens dat er twee werknemers zijn, die op één punt verschillen, maar overigens op alle andere punten gelijk zijn. Als maar één van beiden in aanmerking kan komen voor promotie, wie zou het dan moeten zijn?

Enq.: LEES TELKENS TWEE GROEPEN
OP EN ZET STEEDS EEN STREEP

	NOEMT		mag geen verschil maken	weet niet
	1	2		
werknemer met gezin - ongehuwde werknemer (2) (1)
buitenlander (1) - nederlander (2)
man (1) - vrouw (2)
surinamer (1) - nederlander (2)
jongere (1) - oudere (2)
blanke (1) - iemand met andere huids- kleur (2)

VAR 729 (?)

VAR 729 A

VAR 729 B

VAR 729 C

VAR 729 D

VAR 729 E

VAR 729 F

- 09 Gesteld, dat u mensen van een ander ras als naaste bureu zou krijgen. Zou u daar dan geen enkel bezwaar tegen hebben, zou u het accepteren maar het minder prettig vinden of zou u zich ertegen verzetten?

geen enkel bezwaar . . . minder prettig . . . ertegen verzetten . . .

VAR 546

hangt ervan af . . . weet niet . . .

- 10 Beschouwt u mensen met een andere huidskleur in Nederland over het algemeen als uw meerdere, uw mindere of uw gelijke?

meerdere . . . mindere . . . gelijke . . . geen mening . . .

VAR 730

- 11 Enq. GEEF KAART 3. Bent u in de afgelopen 12 maanden voor advies of behandeling bij een of meer van de geneeskundigen geweest die op deze kaart staan? ZO JA. Bij welke? Noemt u maar de letter of letters van uw antwoord.

725
A B C F G H J L M O
.

VAR 725

in de afgelopen
12 maanden
niet bij zo'n
genezer
geweest . . .

P, een andere
genezer

t.w.

Enq. NU VRAAG 13

1 3 5 7 9 11 13 15 17 19 21 23

VAR 726

ja	.	.	neen	.	.	weet (nog) niet
----	---	---	------	---	---	-----------------	---	---	---	---

VAR 727

geen
mening

ENQ. LEES DE UITSPRAKEN EEN VOOR EEN OP	1	2	3	4	5	geen mening	
- het is goed dat deze mensen er zijn	• 13.1 •
- dit soort mensen zijn een gevaar voor de maatschappij	• 16.1 •
- voor de gave die dit soort mensen bezitten kunnen we niet dankbaar genoeg zijn	• 16.5 •
- de politie behoort streng op te treden tegen dit soort mensen	• 14.6 •
- bij dit soort mensen denk ik altijd maar: baat het niet, dan schaadt het niet	• 14.1 •
- je moet de mensen zoveel mogelijk proberen tegen te houden als ze naar dit soort mensen voor behandeling of advies willen gaan	• 14.1 •
- de behandeling door dit soort mensen zou door het ziekenfonds vergoed moeten worden	• 15.2 •

VHR 003

ongetuwd	.	.	getuwd geweest, t.w. gescheiden	.	.	
getuwd	.	.	weduwstaat	.	.	.

VAR006

[illegible]

Eng.: NU VRAAG 17

$$\text{VAR } \phi \phi \neq$$

wel voltooid	•	•	niet voltooid	•	•	mee bezig	•	•	
--------------	---	---	---------------	---	---	-----------	---	---	--

YAR012

EN STUDENTEN BEDOELD.									
minder dan 15 uur	.	.	15 tot 25 uur	.	.	25 uur of meer	.	.	.

VAR 013

niet in beroep werkzaam (huisvrouw, gepensioneerd, student, scholier, werkloos)	wel in beroep werkzaam, nl.	
	als meewerkend gezinslid	in loondienst overheid
	als zelfstandige	in loondienst, niet overheid

Eng. NU VRAAG 21

VAR 014

A	B	C	E	F	G	H, anders					
.	433.	.	mil.	VOOT WIL	Schul.	Indus
.	88.
			Eng. NU VRAAG 22								
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30		b
.
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	22	24

20 Was u vroeger in beroep werkzaam? ZO JA. Was u, toen u voor het laatst werkzaam was, zelfstandig werkzaam of werkzaam als meewerkend gezinslid of was u werkzaam in loondienst bij de overheid of was u ergens anders in loondienst? 433 VAR05

20

Was wel in beroep werkzaam, nl.

als meewerkend gezinslid . . . in loondienst overheid

als zelfstandige . . . in loondienst, niet overheid

was niet in beroep werkzaam . . .

21 In welk soort bedrijf was/bent u werkzaam? Was was/is daar uw functie?

Enq.: NU VRAAG 22

Was/is dit een leidinggevende functie? INDIEN JA: Aan hoeveel personen gaf/geeft u, mede via anderen, leiding? Enq.: ZEER NAUWKEURIG NOTEREN.

soort bedrijf:

323 + 458 = 781

V 78 = 780

VAR016

functie

leiding over ----- personen

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	HV	ST
.

22 Kan iemand volgens u een gelovig mens zijn zonder ooit naar de kerk te gaan? VAR200

ja . . . neen . . . weet niet . . .

23 Beschouwt u zichzelf als behorend tot een kerkgenootschap? VAR20

INDIEN JA: Welke kerkgenootschap is dat?

behoort tot kerkgenootschap: - ja nl. Rooms Katholiek

Ned. Hervormd

Gereformeerd

anders . . . nl.:

- neen ->

24 Een enquête als deze dient alle groeperingen van de Nederlandse bevolking te omvatten. Daarvoor is het onder andere nodig ook uw inkomen te vragen om te zien of alle inkomensgroepen wel voldoende vertegenwoordigd zijn.

Enq. GEEF KAART INKOMENSKLASSEN - GEEL. Het gaat niet om het precieze bedrag, ik zou alleen graag willen weten wat ongeveer uw totale inkomen is. Het is voldoende als u me aan de hand van deze kaart zegt in welke groep uw totale inkomen valt.

U hoeft alleen maar de letter te noemen, die voor de groep die van toepassing is, staat. VAR462

A	B	C	E	F	H	J	K	L	wil niet zeggen	weet niet
.

F Enq.: NOTEER HIER DE EXACTE LEEFTIJD VAN O.P.: JAAR VAR002.

25 Datum gesprek 1978

							Graduated			
							VAR 63 VAR 63			
							(CBS - Modeling 1971)			
tiential	1	2	3	4	5	6	7			

eenheid	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	f	
.	
1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23

Enq.no.

Volgno. gesprek

0 6985-5

Hoofdstuk 14 Culturele veranderingen in Nederland

Sociaal en Cultureel Rapport 1976

§ 1 Inleiding Sociale rapportage staat niet alleen voor de taak de toestand op een bepaald moment te beschrijven, zij moet ook veranderingen weergeven.¹ Aan het thema van de culturele verandering is in dit hoofdstuk op systematische wijze aandacht geschonken, waarbij aansluiting is gezocht bij het schema zoals weergegeven in het Sociaal en Cultureel Rapport 1974.² In dit schema spelen de algemene opvattingen die onder de bevolking of delen daarvan leven, een belangrijke rol. Deze opvattingen immers geven weer welke eisen men aan het bestaan stelt en welke zaken en situaties als probleem ervaren worden. De veranderingen die zich in die opvattingen voordoen verdienen derhalve gevolgd te worden.

Veranderingen in de opvattingen die onder de bevolking leven, kunnen op verschillende manieren worden onderzocht; een ervan is het verrichten van peilingen, door middel van de methode van de enquête, naar de meningen die mensen hebben. Het materiaal waarop dit hoofdstuk is gebaseerd, werd op deze wijze vergaard.

Nadrukkelijk zij vermeld dat hierover *opvattingen* van mensen gerapporteerd wordt en niet over hun werkelijk gedrag. Van deze opvattingen is in het algemeen bekend dat zij soms heftig fluctueren onder invloed van actuele gebeurtenissen; de veelheid van gepresenteerd materiaal en het trendmatige karakter daarvan heffen dit bezwaar echter tot op zekere hoogte op.

Is de keuze voor een bepaald type materiaal gemaakt, dan bestaat de mogelijkheid zich te baseren op bestaand materiaal, op nieuw te vergaren materiaal of op zowel bestaand oud als nieuw materiaal.

Studies van verandering in opvattingen, uitsluitend gebaseerd op bestaand 'oud' materiaal zijn niet zeldzaam.³ Hoewel deze werkwijze in het algemeen wel conclusies toelaat, blijft de vergelijkbaarheid van gegevens uit verschillende onderzoeken toch een probleem. Bronfenbrenner zegt bijvoorbeeld dat verschillen in resultaten moge-

¹ Otis Dudley Duncan, *Towards Social Reporting: Next Steps*, Russell Sage Foundation, 1969, i.h.b. p. 7 en 8.

² Sociaal en Cultureel Rapport 1974, p. 22-24.

³ U. Bronfenbrenner, *Socialization and Social Class through Time and Space*, in: H. Proshansky and B. Seidenberg (eds.), *Basic Studies in Social Psychology*, New York, 1965; Zo zijn wij, de eerste vijftientig jaar, N.I.P.O.-onderzoek, Amsterdam/Brussel, 1970.

lijk *niet geheel* aan verschillen in onderzoeksopzet en onderzochte populatie toe te schrijven zijn; maar ook wel enigszins veranderingen in houdingen kunnen weerspiegelen.

De vergelijkbaarheid van metingen is in het algemeen goed gewaarborgd wanneer men een nieuw longitudinaal onderzoek opzet, dat men zelf volledig in de hand kan houden. Een voorbeeld van zo'n benadering is het in 1975 begonnen project van een aantal Groningse onderzoekers.⁴ Een nadeel van zo'n opzet is uiteraard dat het enige tijd duurt voordat men over peilingen beschikt die lang genoeg uit elkaar liggen. Een benadering die op korte termijn informatie oplevert, bestaat uit de combinatie van bestaand en nieuw onderzoek, welke combinatie men bereikt door bestaand onderzoek te herhalen. Zo'n herhaling verschaft tenminste twee meetpunten, hetgeen het snel vaststellen van veranderingen mogelijk maakt, terwijl de vergelijkbaarheid bij nauwkeurige herhaling gewaarborgd is. De beperking van de reikwijdte van het totale onderzoek, die ontstaat doordat men de vraagstelling van bestaand onderzoek moet volgen, kan men dan proberen op te heffen door meer dan één onderzoek te herhalen. Omdat hier voor een replicatie van bestaande onderzoeken gekozen is, zal op deze methode nog nader worden ingegaan. Herhalingen van onderzoek - zeker op grote schaal - zijn tamelijk zeldzaam. Bekend zijn een aantal voorbeelden uit de Verenigde Staten.⁵

Men moet echter concluderen dat - anders dan het ten behoeve van dit hoofdstuk verrichte onderzoek - geen van deze herhalingen tegelijk op nationale schaal werd uitgevoerd en op een breed terrein van onderwerpen werd gericht. Voor Nederland moet op het gebied van de replicatie van surveys het werk van C. P. Middendorp genoemd worden. Deze is reeds enige tijd bezig met de replicatie van vragen uit onderzoeken op het gebied van huwelijk en gezin, seksualiteit, politiek en godsdienst.⁶ Voor de studie van culturele veranderingen zoals die in dit hoofdstuk wordt gerapporteerd is aansluiting gezocht bij Middendorps werk.

De hier gevolgde *werkwijze* is als volgt. Bij het Steinmetz-archief van het Sociaal-Wetenschappelijk Informatie- en Documentatiecentrum te Amsterdam (hoofd: dr. C. P. Middendorp) is het materiaal van een groot aantal onderzoeken opgeslagen; het gaat hier om onderzoeken die een aantal jaren geleden zijn verricht. In overleg met het Steinmetz-archief is een vijftiental onderzoeken (de oudste uit 1958) geselecteerd, en hieruit zijn weer \pm 200 vragen geput die indicatief leken voor opgetre-

⁴ I. Gadourek en H. R. Knol, *Onderzoek naar sociaal-culturele veranderingsprocessen in Nederland, enkele methodologische dilemma's*, in: P. G. Swanborn (red.), *Methoden en Mensen*, Boekaflevering van *Mens en Maatschappij*, 1974.

⁵ R. S. Lynd en H. M. Lynd, *Middletown in Transition*, New York, 1937; D. Tuddenham, *Soldier Intelligence in World War I and II*, in: A. Anastasi (ed.), *Individual Differences*, 1948; R. W. Hodge, P. M. Siegel, P. H. Rossi, *Occupational Prestige in the United States 1925-1963*, *American Journal of Sociology*, 1964.

Voor de beschrijving van een aantal replicaties, zie: Otis Dudley Duncan, *Towards Social Reporting*, Russell Sage Foundation, 1969. Voorts A. Campbell and P. E. Converse (eds.), *The Human Meaning of Social Change*, New York, 1972.

Speciale vermelding verdienen de replicaties in het kader van de Detroit Area Study. Zie voor de opzet hiervan: O. D. Duncan, *Measuring Social Change via Replication of Surveys*, in: R. C. Land en S. Spilerman, *Social Indicator Models*, New York, 1975. De resultaten zijn weergegeven in: O. D. Duncan, H. Schuman and B. Duncan, *Social Change in a Metropolitan Community*, New York, 1973.

⁶ C. P. Middendorp, *Culturele Veranderingen in Nederland 1965-1970*, in: *Intermediair* 1974, nr. 11; C. P. Middendorp, *Verdere culturele veranderingen in Nederland? De periode 1970-1974*, in: *Intermediair* 1975, nr. 19.

den culturele veranderingen. Hierbij is eveneens als in de studie van Duncan eclectisch te werk gegaan.⁷ Door deze vragen in een nieuw onderzoek in 1975 precies te herhalen is nagegaan welke opvattingen veranderd zijn en zo ja, in welke richting. Uit de volgende onderzoeken werden vragen opgenomen (zij worden met titel, jaar waarin gehouden, Steinmetz-nummer en steekproefgrootte weergegeven).

jaar	nr.	titel	steekproefgrootte
1958	P0142	Riskante gewoonten	1 132
1962	P0019	Welvaart in Nederland	971
1963	P0047	T.V.-Radio Onderzoek	2 065
1965	P0008	Huwelijk en Gezin	1 517
1966	P0026	Politiek in Nederland	1 208
	P0027	Godsdienst in Nederland	1 208
	P0075	Homofilie	1 432
1967	P0042	Het jaar 2000	709
	P0117	Verkiezingsonderzoek V.U.	1 093
1968	P0067	Sex in Nederland	1 285
	P0122	Gezondheid en levensomstandigheden	1 552
1969	P0066	Winstonderzoek	1 496
	P0069	Welvaart en Politiek	1 000
1970	P0070	Milieuhygiëne	1 117
	P0079	Progressiviteit en Conservatisme	1 925
	P0136	Verkiezingenonderzoek Tilburg	1 754
1971	P0131	Nationaal Verkiezingsonderzoek pré en post	1 495, 1 980

Deze onderzoeken hadden een nationale steekproef als basis. Dit was ook het geval bij het onderzoek in 1975, ten behoeve waarvan 1 977 personen ondervraagd werden. De enquêtering geschiedde in november en december 1975.⁸

Naast het feit dat de vragen letterlijk werden herhaald, is de vergelijkbaarheid ook gewaarborgd doordat de steekproeven per vraag zo werden bewerkt dat zij betrekking hadden op overeenkomstige universa. Dit houdt onder meer in dat verschillen in leeftijdsgrenzen tussen steekproeven - bijvoorbeeld een ondergrens van 18 tegenover één van 16 jaar - zijn weggewerkt. De resultaten van de verschillende jaren zijn dus vergelijkbaar. Behalve dat men zich bij de interpretatie van de resultaten op rechte tellingen kan baseren, kan men - en dit is zelfs meer informatief - uitgaan van uitsplitsingen. Daarmee is in dit hoofdstuk een bescheiden begin gemaakt. In een aantal gevallen werden veranderingen in opvattingen per leeftijdsgroep nagegaan, voorts per categorie van opleidingsniveau. De schoolopleiding geeft meestal iets meer aan dan het niveau van het genoten onderwijs, zij geeft meestal ook enigszins aan welke positie iemand op de maatschappelijke ladder inneemt: zo wijst een hoge schoolopleiding meestal ook op een beroep dat enig aanzien heeft en waaraan een goed salaris verbonden is. De beschouwing per leeftijdscategorie maakt het mogelijk om te zien of een verandering zich bij mensen van alle leeftijden gelijkelijk voordoet, of dat deze bijvoorbeeld geconcentreerd is bij de jongere (nieuwe) generatie. De uitsplitsing naar niveau van onderwijs maakt het bijvoorbeeld mogelijk uit te maken of bepaalde veranderingen vooral plaatsvinden bij de hoger opgeleiden. Men kan dan nagaan of zo'n verandering zich ook bij lager opgeleiden voortzet, zodat van een 'filtereffect'

⁷ Duncan c.s., *Social Change in a Metropolitan Community*, p. 1-5.

⁸ Voor belangstellenden is een technische verantwoording van steekproeftrekking en enquêtering aanwezig.

zou kunnen worden gesproken.⁹ Vanzelfsprekend is dit maar een greep uit de mogelijkheden. Met de specificaties naar leeftijd en opleidingsniveau is natuurlijk veel meer te doen.¹⁰

Tot slot zij opgemerkt dat het hier gaat om een beperkte rapportage van voorlopig karakter: slechts een deel van de vragen is verwerkt en er wordt afgezien van het gebruik van meer geavanceerde technieken. Een en ander zal in verdere rapportages worden uitgebreid.

Tabel 14.1

Enkele aspecten van de tevredenheid met het leven in het algemeen, 1958, 1966, 1969 en 1975 in procenten.

	1958	1966	1969	1975
<i>a Leven willen overdoen</i>				
volkomen mee eens		14.3		13.6
in grote lijnen mee eens		15.5		29.6
niet mee eens		70.2		56.8
		(1 177)		(1 617)
<i>b Tevreden met wat men in het leven heeft bereikt</i>				
ja	78.2			73.4
nee	15.4			18.9
weet niet	6.3			7.5
	(1 120)			(1 688)
<i>c Zich gelukkig voelen</i>				
gelukkig			79.8	63.2
tamelijk gelukkig			19.1	35.0
ongelukkig			1.1	1.8
			(671)	(1 545)
<i>d Zorgen hebben</i>				
veel zorgen			16.7	16.4
niet zo veel			44.5	35.6
weinig			24.6	29.4
geen zorgen			14.2	17.6
			(671)	(1 545)

Bron: Onderzoek Riskante gewoonten, 1958; Onderzoek Godsdienst in Nederland, 1966; Onderzoek Welvaart en Politiek, 1969; Onderzoek Culturele Veranderingen, 1975.

⁹ Zie voor dit 'filtereffect' o.a. E. M. Rogers en F. F. Shoemaker, *Communication of Innovation: A Cross-cultural Approach*, 2de editie, 1971.

¹⁰ De vergelijking van onderwijscategorieën op bepaalde tijdstippen leidde door de verschillen in coderingswijze vaak tot grote moeilijkheden en bleken soms onmogelijk. De vergelijkingen m.b.t. het onderwijs zijn daarom wellicht ook iets minder betrouwbaar dan m.b.t. de leeftijd. In het algemeen is een categorie 'hoger opgeleiden' apart beschouwd; deze bestaat - in 1975 - uit de 'bovenste' 21 à 22 % van de bevolking tussen 17 en 25 jaar.